

RECENSIONS

J. LINNEBORN: *Grundriss des Eherechts nach dem Codex iuris canonici*. Edició quarta refeta i augmentada. Paderborn, Ferdinand Schöning 1932, xvi-518 pàgs. Preu 8'50 marks.

L'autor, prou conegut en el camp de la literatura canònica, ens ofereix una nova edició del seu dret matrimonial. Examina en ella preferentment el dret canònic amb relació amb l'alemany, però l'obra mereix l'atenció d'altres països, no solament perquè els alemanys — ara privats de colònies — són obligats a escampar-se en grups importants per altres terres i contrauen vincles matrimonials en el nou país, ni tampoc, principalment, perquè el dret civil d'altres pobles té no poca connexió amb el germànic modern, sinó perquè, sobretot, l'autor domina profundament la matèria en la teoria i en la pràctica, una matèria que en essència és la mateixa per a l'Església de tot el món.

L'autor s'ha aprofitat per a redactar el llibre no sols de la seva llarga en anys activitat com a professor de dret eclesiàstic a Paderborn, sinó també de la seva influent intervenció, com a diputat, en el Landtag prussià, de manera que es trobava en les millors condicions per a conèixer les qüestions sobre dret matrimonial originades en les relacions entre Estat i Església i per a tractar-les profundament i per compte propi.

Entre cristians, el matrimoni, com que és un sagrament, ha d'estar subjecte a la jurisdicció de l'Església, la qual gaudeix de l'exclusiva competència en l'administració d'aquest. En canvi, quan es tracta de no batejats, que segons el dret natural poden contraure matrimonis vàlids, l'Església reconeix a l'Estat ampla competència, àdhuc en la fixació d'impediments diriments. També desitja l'Església que en aquells països en què és obligatori el matrimoni civil, els catòlics, a més del matrimoni canònic, que és l'únic que confereix el sagrament, compleixin la forma del contracte civil, per tal que així quedin assegurats als contraents i als futurs fills els drets civils referents a la família.

Naturalment es donen no pocs punts que cauen entre els límits de la competència de l'Església i de l'Estat que han d'ésser discutits i que l'autor examina convenientment.

Resumim en poques ratlles el mètode de l'autor: Exposa la doc-

trina breument i clara; la justifica sempre acudint a les fonts; examina, a més del dret ara vigent, el seu curs en els passats segles, sovint amb el seu desenvolupament especial; remembra oportunament el dret civil romà, ja que l'Església en la formació del seu s'hi acomoda amplament; retreu les opinions contràries i sobretot anota la bibliografia principal apareguda fins a 1932 en qualsevol de les grans llengües europees.

Una característica que no ha d'ésser oblidada és que la introducció del llibre la forma l'encíclica (de 31 desembre 1930) de Pius XI "Casti connubii", amb el text íntegre estudiat a fons, i és, per tant, el primer comentari de tan important document papal.

El treball, per altra part, és ple de vida, ja que l'autor, com oficial de la cúria de l'arquebisbat, era jutge eclesiàstic i per això, completant la teoria, hi insereix anotacions preses de l'experiència, com, per exemple, si aquest o aquell impediment es dona sovint o rarament en la pràctica, com en aquests casos s'ha d'obtenir la dispensa, a quines qüestions s'ha de donar la força decisiva en els casos dubtosos, etc. S'hi imprimeixen també una sèrie de formularis.

Podem dir, doncs, que l'obra té una gran valor no sols per a estudis científics, sinó també per a la pràctica pastoral. El seu ús es fa fàcil perquè la divisió segueix la del *Còdex*.

L'autor, malauradament per a la ciència canònica, ha mort poc després de publicada aquesta obra amb la qual s'ha aixecat un digne monument.

J. VINCKE

GARCÍA VILLADA, ZACARÍAS: *Historia eclesiástica de España. t. II:*

La Iglesia desde la invasión de los pueblos germanos en 409, hasta la caída de la monarquía visigoda en 711. Parte primera.
Madrid, ed. Razón y Fe, 1932, 4.º, 348 pàgs., 25 pesetas.

És amb aquest segon tomo que es pot dir que el P. García Villada entra de ple en l'exposició documentada de la història de l'Església espanyola.

En la primera part del tomo, que forma el present volum, estudia els dos temes: 1. Relacions entre l'Església i l'Estat; 2. Organització i vida interna de l'Església. Deixa per al segon volum l'estudi de la Litúrgia i de la cultura de l'Església en aquella època.

Excel·lent, al nostre humil entendre, la forma narrativa emprada en el llibre. Al fons verament científic de l'exposició de la matèria, l'autor ha sabut donar-li vida, embellint-lo amb vius colors en intercalar-hi fragments triats entre la rica documentació coetània.

Les referències bibliogràfiques, que quan són massa abundoses enfarfeguen el peu de les pàgines i causen enuig, han estat, amb bon encert, quasi reduïdes a les cites de les primeres fonts, les més importants i decisives en qüestions històriques. L'autor no desconeix pas la literatura de tots els temps sobre els temes tractats, però només l'esmenta quan es fa vertaderament necessari, per no dir imprescindible.

Un bon nombre d'escollits gravats i, sobretot, una sèrie de mapes històrics molt clars, de grans proporcions (de vegades potser exagerades) enriqueixen el volum.

Una recensió més detallada serà millor de redactar-la quan surti el segon volum que completarà la història d'aquesta època. Ara felicitem sincerament l'autor, el treballador infatigable, i li expressem el nostre condol per la pèrdua de bona part dels materials recollits durant anys i anys amb paciència benedictina, cremats, segons ens recorda en el pròleg, sacrílegament per mans criminals en dies fatídics per a Espanya i per la cultura universal.

Ens siguin permeses algunes observacions per si poden ésser tingudes en compte en els volums successius.

Una obra de tanta importància com la del P. García Villada, que no podrà mancar en cap bona biblioteca, no ja de la península sinó de tot Europa i Amèrica, mereixeria una presentació tipogràfica de major refinament. Necessitaria, certament, una revisió d'un bon corrector de proves tècnic. Estèticament ens desplaui el tipus de lletra excessivament tintat, quasi tipus de negreta, del present volum; era més agradable a la vista el tipus usat en els volums anteriors.

Especialment volem fer notar que ens plauria una major connexió entre els dos volums d'un mateix tomo, ja que ambdós tracten de la mateixa època, dels mateixos personatges i institucions. El millor seria sens dubte que els dos volums portessin una numeració seguida i, al final, un sol índex onomàstic complexiu, i en el possible que sortissin amb poc temps de diferència. A més de l'índex onomàstic, seria molt útil un altre índex alfabètic més o menys extens de matèries. Potser l'autor el reserva per un índex de conjunt de tota l'obra quan sigui acabada.

JOSEP VIVES

JOSÉ M.^a POU Y MARTÍ: *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes (siglos XIII-XV)*. Vich, ed. Seráfica, 1930, 536 págs.

La millor exposició de conjunt del moviment heterodox a Espanya encara és, sens dubte, l'obra mestra de Menéndez y Pelayo: *Los heterodoxos españoles*. Malgrat la seva valor, però, aquesta obra haurà d'ésser superada en molts dels seus punts. L'obra del

P. Pou, que ara anem a resumir breument, és una bona contribució a aquest ideal.

Per bé que la seva documentació sigui principalment dels segles XIVe i XVe, no obstant aporta també valuosos elements per a conèixer el moviment heretical del s. XIII, que prové del s. XII, pròpiament, de l'abat Joaquim, abat de Flore, a la Calàbria. Del joaquimisme del s. XIIIe procedeixen en el XIIIe els vidents o apocalíptics i els espirituals o fraticels. Aquests se subdivideixen en diverses branques: els ermitans celestins, a la Toscana; els miquelets, de fra Miquel de Cesena, i els fraticels i beguins, de fra Felip de Berbegal, aragonès. Hi havia, demés, a casa nostra altres deformadors de l'esperit evangèlic, com els albigesos, que perduren encara al s. XIV a Tortosa, Lleida, Flix i Andorra; els valdenses i càtars conversos, fundats per Duran d'Osca, en aquesta ciutat. Tot això s'estudia en el primer capítol.

En el segon s'exposen les últimes dades biogràfiques sobre Arnau de Vilanova, a base dels arxius Vaticà i de la Corona d'Aragó, i dels seus escrits, trossos dels quals proven la seva filiació joaquimista i les seves relacions amb Frederic de Sicília, afavoridor dels pobres de Crist mallorquins.

Cap. III: Entre els beguins de Mallorca hi havia la família reial, amiga dels framenors. Un dels membres d'aquella família, l'infant Felip, es retirà a Nàpols i arribà a formar una congregació de partidaris seus.

Els principals culpables del moviment foren: Pere Sastre, Bartomeu Peregrí, Bernat de Llorens i Guillem Morull, contra els quals procedí el bisbe de Mallorca, Guiu Terrena. De Girona coneixem En Pere Duran de Baldac i un còmplice; de Barcelona, En Pere Oller i fra Bonanat; de Tarragona, En Bernat de Camprondon, qui apellà al papa contra l'inquisidor Eimeric. A València En Jaume Just, capítost, i els partidaris Pere Sastre, Guillem Gilabert i Martí Pere. .

El P. Pou ha de fer conjectures sobre el temps de la condemnaió d'En Just i dels seus companys per no conèixer el següent document, de 2 de juny de 1347. Segons aquest, fou el bisbe de Tortosa qui s'encarregà de la informació prèvia sobre les doctrines de Just.

C[lemens] ven. fratri... episcopo Dertusen., salt. etc. Significavit nobis d. Guillelmus Costa, O. fr. praed., inquisitor heretice pravitatis in Terraconen. et Cesaerugustan. provinciis per sedem apostolicam deputatus quod cum d. f. Bernardus de Podiocercoso, eiusdem ord. olim inquisitor pravitatis eiusdem, ipsius Guillelmi predecessor inquisitionis officium exequendo et contra Iacobum Iusti, Guillelmum Gilaberti, Martinum Petri de civitate Valentim. que de dicta provincia Terracon, existit, se fratres ordinis tertie regule b. Francisci asserentes, qui apud ipsum Bernardum tunc inquisitorem pravitatis eiusdem delati fuerant, quod de fide non bene sentiebant inquirendo super hoc processisse, iidem Iacobus, Guillelmus et Martinus volentes, ut verisimiliter creditur, ius-

titiam subterfugere, ex quibusdam confictis gravaminibus eis a dicto Bernardo, ut falso dicebant, illatis, ad sedem apostolicam appellarunt, cuius occasione causa appellationis et negotii principalis huiusmodi ad eandem sedem devoluta, et per nos dilecto filio nostro Bertrando tit. s. Marci presb. card. commissa, in huiusmodi causa ad ipsorum delatorum instantiam coram ipso ad nonnullos actus dinoscitur fuisse processum, eodem Bertrando tunc inquisitore absente, tum propter facultatum carentiam prosecutioni causae huiusmodi nequiret commode interesse.

Cum huiusmodi causa fidei propter absentiam dicti card. de Romana curia, et etiam quia, sicut accepimus, ipsi delati non curant quod causa huiusmodi terminetur, fuerit plus debito prorogata, ac delatio decisionis dicte cause valde periculosa reddatur dispendium negotio eiusdem fidei verisimiliter allatura. Nos periculis et dispendiis huiusmodi precavere ac negotium fidei prosperari nostris temporibus cupientes, eiusdem Guillelmi inquisitoris supplicationibus inclinati, fraternitati tue, de qua plenam in Domino fiduciam gerimus, per apostolica scripta committimus et mandamus, quatinus causam huiusmodi in eo statu quo nunc est auctoritate nostra resumam, ac ipsam cum omnibus ab ea emergentibus et dependentibus ac eidem connexis audias et debito fine decidas, licet status eiusdem cause non exprimitur, quod habere volumus pro sufficienter expresso. Contradictores, etc. Testes, etc.

Dat. Avinion., iv non. iunii, a. VI.

Arx. Vat. Reg. Avin. 97, f. 452.

En el cap. VI tracta el P. Pou de la disputa dels menorets a Avinyó en 1322. En un procés contra un beguí, el P. Taló de Perpinyà propugnà la pobresa absoluta i ell hagué d'ésser defensat davant Joan XXII per fra Jeroni de Catalunya. Tot l'orde franciscà se solidaritzà amb el P. Taló.

Entre els fraticels hi ha fra Pons Carbonell, mestre de Sant Lluís, Pere Arnau i Bernat Fuster, de Mallorca. Arnau fou acusat en 1325, potser per oposar-se als decrets mitigadors de Joan XXII. Fuster fou empresonat en 1321-22, probablement per conservar escrits rebuts d'un heretge. El seu procés (o d'un altre framenor) va publicat en apèndix (cap. VII).

D'Arnau Muntaner s'ha d'espigolar tot de l'Eimeric (cap. VIII). De fra Felip Berbegal, en canvi, tenim moltes dades documentals. L'oposició que se li féu fou deguda, més que a la reforma de la caputxa, a la seva contradicció a les ordres del papa. Intervingueren en la lluita Sant Joan Capistrà i Alfons de Borja (Calixte III).

Amb el cap. IX es comença a parlar dels visionaris, de Joan de Peretallada que, per més que no fos català, exercí gran influència sobre l'infant Pere, Eiximenis i Eximeno.

A l'infant Pere va dedicat el cap. X, que és empedrat de documentació, puix que no hi ha dada ni notícia que no vagi acompanyada del document justificatiu, i la vida de l'infant fou llarga, activa i variada.

Una estimació especial per els menorets li venia ja de família,

i encara que no entrà en religió fins el 1358, ja des del 1339 es dedicava a la contemplació. Aquesta afició el portà a les revelacions i donades les circumstàncies del seu temps es comprèn la seva activitat per tal que el papa retornés a Roma.

Visionari fou també Francesc Eiximenis (cap. XI). Els seus estudis a Lleida i Tolosa, relacions amb la família reial, participació en el cisma, les seves idees i els seus llibres formen el tema d'aquest capítol.

Joan Eximeno († 1420), confessor de la família reial, partidari del comte d'Urgell, elegit per Benet XIII bisbe de Malta, enemistat amb aquest papa i amb el seu rei, és estudiat en el cap. XII.

El XIII i darrer és un estudi minuciós, complet, excel·lent, de la interessant figura de l'apòstata Anselm Turmeda.

Un treball de tanta documentació no és estrany que contingui algunes errades o inexactituds ben explicables, amb major motiu si tenim en compte que l'obra s'imprimia a Vich i l'autor residia a Roma. Anotem-ne algunes.

Creuríem preferible llegir: Puigcerçós, no Puigcertós (Bernat de, sempre); Joan de Lledó o Lladó, per J. de Latón (p. 243); Despens, i no Despeus (p. 311, 312); Al. Comes, per A. Combes (p. 315, nota). A la darrera ratlla de la p. 25 (nota) hauria de dir: *Quorum tenoribus*, no: *Quare t.*

Inventariant dos volums de butlles de Benet XIII de l'Arxiu Vaticà, havem trobat l'original de la butlla sobre Anselm Turmeda que publica el P. Pou a la pàg. 457. Hi ha no poques diferències en el formulari, però cap que tingui importància històrica; per això no la reproduïm.

Afegirem, en canvi, la citació que fa Benet XIII per mediació del seu camarlenc Lluís, bisbe de Mallorca, en 1412, a Joan de Peguera i a Vicens Serra, menoret de Barcelona, per bé que no consti que fos per causa d'heretgia.

Ludovicus, etc. Universis etc. ad instantiam... procuratoris fiscalis d. n. pape... vos requirimus... quatinus... religiosis viros fratrem Iohannem de Pagaria, sacre Theologie magistrum, et... Vincentium Serra, conventus frat. min. Barchinonen. conventuales... requiratis... sub excommunicationis pena... mandetis... quatinus infra dies... coram nobis... compareant personaliter responsuri titulis et articulis quos ipse procurator habere asserit contra eos...

Dat. Dertuse, etc. die xxvii anno et pontificatu predictis.

Arx. Vat. Reg. Avin. 340, f. 91.

Un bon índex alfabètic de matèries ben complet que va al final del volum ajudarà a fer del llibre del P. Pou un preciós instrument de treball.

J. RIUS SERRA

Opuscula et Textus historiam Ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia.

Series scholastica:

Fasc. XI: HENRICI DE LÜBECK, O. P., *Questiones de motu creaturarum et de concursu divino*, ad fidem mss. primus ed. F. MITZKA. Preu 1'10 RM.

Fasc. XII: HENRICI TOTTING DE OYTA, *Questio de Sacra Scriptura*, ed. A. LANG. Preu 1'10 RM.

Series liturgica:

Fasc. I: *Ordo romanus primus de missa papali*, ed. R. STAPPER. Preu 0'85 RM.

Si l'excel·lent *Florilegium patristicum* de Rauschen ha devingut un iomode mitjà de treball per als estudiosos i especialment per als estudiants en els "seminaris" de patristica, no ho serà menys la col·lecció que ara anuncien per als de teologia, filosofia i litúrgia. Malauradament no és corrent a Espanya en les Facultats de Teologia i Filosofia la pràctica de l'hora setmanal de "seminari" per a l'estudi aprofundit de textos escollits. Tan de bo que aquesta col·lecció fàcil d'adquirir moguéssin alguns catedràtics a assajar un tal sistema.

Creiem, però, que almenys la sèrie litúrgica, de la qual tenim a la vista el primer fascicle, trobarà més fàcil acollida, ja que l'estudi de la història de la litúrgia es fa cada dia més atractiu i necessari i en ell el coneixement directe dels textos antics és imprescindible. Aquesta nova col·lecció ofereix per aquest objecte acurades i senzilles edicions, dignes de tota lloança. Esperem que augmenti ràpidament el seu nombre de fascicles.

Ambdues sèries són publicades amb la pulcritud acostumada per la casa Aschendorf de Münster i W.

J. V.

ODO CASEL, O. S. B., *Das christliche Kultmysterium*. Regensburg, Frederic Pustet 1932, 174 pàgs.

Poques obres hem llegit d'un contingut teològic tan dens i d'una exposició tan profunda del gran misteri del culte cristià¹.

Comença el llibre amb un dibuix de l'actual panorama del món i de l'home, el qual no vol veure el més enllà ni vol creure-hi; tot

¹ El contingut del llibre és el següent: Prefaci. I. El canvi en misteri. — II. La posició del misteri del culte en el Cristianisme: A) El misteri del Crist. B) El misteri del "Culte-Eidos". C) La litúrgia dels misteris. — III. Misteris antics i cristians. — IV. L'any litúrgic de l'Església. — V. El dia litúrgic.

ho supedita a la tècnica i a la psico-anàlisi. El misteri desapareix, ni s'estima el sobrenatural. L'amor humà no és altra cosa que la idolatria de l'home que es creu haver allunyat el misteri. I aquest home queda despulat de tota espiritualitat per la idolatria d'ell mateix: es converteix en esclau d'un tirà desconegut: el Déu màteria.

Analitzant l'autor els períodes de la història, veu l'esperit del romànic caracteritzat pel recolliment, el del gòtic que ha perdut tota concentració i pren una alta volada, i el del Renaixement supeditat a la idea pagana. D'ací el desviament de la teologia i el predomini de l'individualisme.

L'Església ja no és l'*alfa* i l'*omega* de la vida de l'home. La religió s'humanitza massa: en front del vertader culte al misteri s'arrela i propagà la devoció d'iniciativa privada. El fracàs de l'humanisme ha portat altra vegada l'home a la consideració del misteri. Tornem a sentir l'harmonia de Déu i de la creació; el misteri ens mou i ens atreu i en tot el que és terrenal veiem una irradiació de la glòria de Déu, sigui en els grans monuments babilònics, sigui en la grandiositat de les piràmides d'Egipte, sigui en les manifestacions de la saviesa platònica.

El Crist viu en l'Església per la fe i pels misteris. Dom Casel ens parla del triple misteri inefable que no es pot descriure amb paraules: el misteri personal de l'Encarnació del Fill de Déu, la seva vida en l'Església i el misteri del culte.

El Cristianisme no és un bloc de veritats ni un conjunt de lleis. L'Església és l'esposa del nou paradís; devé cos vivent i esposa amant; cada fidel és un Crist.

Aquest cos té un cap visible que és el papa, com el Crist és el cap de l'Església invisible. El ceremonial de la consagració de bisbes, abats, sacerdots, monjos, verges, vol reproduir ací en la terra tota l'estructura de la jerarquia celestial. La litúrgia, per tant, no és un ritualisme estètic, ni una ostentació enlluernadora, és l'exercici indispensable de la religió cristiana.

La desfeta d'Europa d'ençà de la reforma protestant és deguda a la desconexió del gran misteri del culte cristià. La teologia moderna s'ha situat en front del tomisme i ha fracassat. El racionalisme ha d'ésser substituït per una nova mística nascuda del si de la nostra mare l'Església.

La litúrgia demostra la inspiració de la Sagrada Escriptura i converteix les seves paraules en un càntic de lloança al misteri; es pot dir que crea altre cop la paraula de Déu fent-la sempre nova.

Cada poble ha incorporat a la litúrgia les seves característiques i les seves preferències: els orientals i els romans; els pobles germànics i els celtes, i inclús cada estament hi ha estampat les seves.

En devenir l'Església una institució jurídic-social el misteri s'afeblia, el cristià no vivia el misteri del culte cristià, s'anaven multiplicant les devocions subjectives d'any en any, i això portava

un afebliment progressiu de la vida cristiana. L'humanisme lligat amb el liberalisme han acabat per esborrar la idea del misteri en els cristians rutinaris i mal formats.

En dos capítols ens descriu l'autor la simbologia de l'any i dia litúrgics. L'any eclesiàstic d'una banda ens fa considerar les etapes de la vida del Crist des de la naixença a la seva glorificació. La idea central, però, és el Crist glorificat, és el Crist místic. Tot l'any és un misteri: és una figura del pla de la redempció, i el seu punt culminant és el sacrifici eucarístic entorn del qual gira tota la litúrgia de l'any cristià.

De la mateixa manera el dia té per centre el gran misteri del sacrifici de la missa.

Entre la litúrgia i la naturalesa hi ha una relació perfecta. Els orientals i els mediterranis adoraven el sol i el sol és entre nosaltres el símbol del Crist. L'Església ha purificat les creences paganes, les ha deslliurat de l'empresonament i els ha infós nova vida.

El contacte amb el *mysterium Christi*, el viure de la vida d'aquest misteri és una cosa meravellosa. Els dos goigs més inefables que l'home pugui tenir ací en la terra són dir missa i pregar l'ofici diví.

Heus ací algunes idees d'aquest magnífic llibret que bé mereixeria ésser meditat per tots els qui es preocupen de la restauració de la vida cristiana per mitjà de la litúrgia.

A. GRIERA

E. SCHÄFER: *Die Bedeutung der Epigramme des Papstes Damasus für die Geschichte der Heiligenverehrung*. Roma, Ephemerides liturgicae 1932, 168 pàgs.

Després de l'excel·lent edició dels epigrames damasians publicada per M. Ihm en 1895 (col·lecció Teubner) no havia sortit un altre treball de conjunt sobre les conegudes inscripcions en vers dels gran papa. En canvi en aquestos darrers quaranta anys ha estat abundosa, abundantíssima la literatura sobre punts especials de tan famoses inscripcions. La mateixa imprecisió de la fraseologia damasiana, que ha fet que hom de vegades qualifiqués aquests epigrames de banals, ha agullonat els investigadors per a poder aclarir-ne satisfactoriament el sentit. Sigui quina sigui la valor literària d'aquestes curtes composicions, serà sempre certament molt gran la seva importància com a documents històrics hagiogràfics.

El volum que ressenyem és una preciosa síntesi de tot el que hom ha escrit sobre aquells epigrames, especialment com a documents històrics. L'autor, perfectament al corrent de tota la literatura sobre el tema, sense la pretensió de proposar solucions personals en els punts discutits, ha sabut exposar metòdicament tota la matèria i discernir quines eren les millors solucions en els punts

difícils, tot deixant enlaire els punts dubtosos. El principal mèrit d'aquest estudi serà, com havem dit, el de síntesi valuosíssima; això no vol dir, però, que l'autor s'hagi limitat a ordenar el que han escrit els altres autors, sense posar-hi res de collita pròpia. No, la seva aportació és també considerable, però resta ofegada entre la rica exposició de les doctrines dels altres comentadors.

Felicitem el jove investigador per aquest fruit primerenc i saborós del seu ingeni.

JOSEP VIVES

J. SERRA I VILARÓ: *Les ciutats de fang romanes del Nord de l'Àfrica*. Tarragona 1933. 60 pàgs., nombrosos gravats.

Són conegudes les relacions culturals i especialment artístiques entre l'Àfrica i l'Espanya romanes. Les recents excavacions de la necròpolis romano-cristiana de Tarragona han donat una prova més d'aquesta afinitat cultural. El director d'aquestes excavacions Rev. Serra i Vilaró per tal de documentar-se millor en la seva delicada tasca féu, en poc de temps, dos llargs viatges a les ciutats romanes de la costa africana de la Mediterrània. Un dels fruits d'aquestes excursions ha estat l'interessant fascicle que ara ressenyem.

Acostumat ell que les excavacions de Tarragona siguin fetes sempre sota la seva vigilància personal, veié amb dolor que a l'Àfrica sovint eren executades per capataços inhàbils sense el degut control d'arqueòlegs competents, que només hi acuden de tant en tant a veure la feina feta.

Així no és estrany que ningú no s'hagi adonat que les cases d'aquelles ciutats romanes ordinàriament eren construïdes de tàpies o de toves, reforçades, però, amb el sòcol i pilars de pedra.

L'autor pogué constatar aquesta forma de construcció a Timgad, Djemila, Tipasa, Nador, Cesarea, Volúbulis, Lixus, etc. No s'hi val a dir que aquestes tàpies siguin obra dels àrabs, com pretenen alguns arqueòlegs. La documentació que aporta Serra i Vilaró és contundent: referències dels autors antics, com Vitruvi, Plini, Sant Isidor; ceràmica dels bons temps romans trobada dins de les tàpies; pintures romanes damunt d'elles, com a Tarragona, etc.

Un treball digne d'ésser llegit detingudament pels arqueòlegs. La documentació gràfica, sobre bon paper couché, és molt abundosa (52 figs.). L'exposició podia ésser més metòdica si l'autor, segur de la seva teoria, hagués deixat de banda el caire polèmic. La distribució dels gravats, un a cada pàgina, dóna a la publicació un aire de fullotó turístic i no pas, com realment és, el d'un estudi d'alt valor científic.

JOSEP VIVES

S. AURIGEMMA: *L' "Area" cimiteriale cristiana di Ain Zara presso Tripoli di Barberia* [*Studi di Antichità cristiana pubblicati per cura del Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana, V*]. Roma 1932, 302 pàgines, 131 gravats i 6 taules.

Aquest cinquè fascicle de la interessant sèrie d'estudis d'Antiguitat cristiana que publica l'Institut Pontifici d'Arqueologia Cristiana de Roma conté la descripció del material del primer cementiri cristià de la Tripolitània romana, explorat per la missió arqueològica italiana els anys 1911, 1913 i 1914, en temps que aquelles regions eren encara colònies turques. Malauradament, degut a aquestes circumstàncies, l'exploració es limità als monuments exteriors i no es pogué examinar el contingut de les tombes. Malgrat això els resultats i el material recollit són verament interessants.

De les 121 tombes trobades, l'autor en descriu una seixantena, que ofereixen interès per llur estat de conservació. Totes tenen túmul construït amb pedres i argamassa, en forma de piràmide truncada sobre pedestal, de tipus constant i únic — conservat encara actualment en els cementiris mahometans, — i molt semblants a alguns tipus de la necròpolis cristiana de Tarragona¹.

Més interessant que la forma dels túmuls són les inscripcions en ells grafides, en el revestiment exterior de calç, que no manquen en cap dels exemplars estudiats. Contenen símbols variats: creus, peix, paó, ocells, vasos, etc., i una riquesa de fórmules procedents de llibres litúrgics, com: "Requiem aeternam det tibi Dominus et lux perpetua luceat tibi" (nn. 1. 6, 11), "Sanctus Deus Sanctus Fortis Sanctus Immortalis, miserere mei" (nn. 4, 51), "Exaudiet te Dominus in die tribulationis et protegat te nomen Dei" (nn. 1, 52), "Suscipiat te Christus qui vocavit te et in sinu Abrahae angeli deducant te" (n. 39), etc., les quals donen a la sèrie d'inscripcions una particular importància.

El professor Aurigemma en presenta l'estudi amb mètode acurat. Després d'un primer capítol general (pàg. 15-46), fa, en un segon capítol (p. 49-107) la descripció de les tombes i inscripcions, acompanyant el comentari de bells facsímils — alguns fets sobre calc — i d'algunes fotografies. En un capítol tercer (p. 173-223) fa un anàlisi detalladíssim del contingut de les inscripcions. Finalment, dedica el capítol quart (p. 227-257) a una temptativa de datació de l'àrea cementirial, amb un examen gairebé escrupolós de tots els indicis, minuciositat que podria justificar l'absoluta manca de dades cronològiques. Completen l'estudi una sèrie d'índexs preciosíssims (p. 261-301), i unes quantes taules topogràfiques, de símbols i de detalls paleogràfics, de gran utilitat.

¹ SERRA I VILARÓ, J., *Excavaciones en la necrópolis romana cristiana de Tarragona* [Junta Superior de Excavaciones y antigüedades, *Memoria*, n. 104]. Madrid, 1929, fig. 1, p. 10, fig. 5, p. 14, fig. 7, p. 16, fig. 9, p. 20.

Fariem alguna observació a aquest interessant estudi, sobre la datació de l'àrea, que — amb les degudes reserves — dona l'autor, la qual nosaltres regularíem almenys d'un segle, si més no, per la impressió que fa la paleografia i per l'extensió i les fórmules de les inscripcions.

Les conclusions de l'estudi cronològic que fa en l'article IV no arriben més que a establir un terme "post quem", i creiem que és molt ardit treure'n conseqüències per una datació més pròxima que allunyada d'aquesta data, com fa fonamentant-se, per exemple, en l'ús de comptar els dies del mes d'I a 30 i de la fórmula "sub die" (p. 229-230), en l'escassa freqüència de lletres uncials (p. 237) i en l'ús repetit del "Trisagion" del concili de Calcedònia de l'any 451 (p. 245).

L'argument número XI (p. 245), per les aclamacions "Requiem aeternam det tibi Dominus...", "Suscipiat te Kristus...", no es basa més que en una d'aquelles confusions de detall, tan freqüents i excusables, de les enciclopèdies, que l'autor admet en el seu estudi sense cap control. En efecte, D. Cabrol (*Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie*, I, col. 257) atribueix a Le Blant l'afirmació que aquestes i semblants aclamacions són molt antigues, i poden considerar-se generalment anteriors al temps de la pau; mentre que l'insigne epigrafista francès (E. LE BLANT, *Manuel d'Épigraphie chrétienne*, París 1869, 45) refereix justament aquests conceptes a les aclamacions "ave vale", "refrigeret", "vivas in Deo", "pax tecum", ben diferents de les dels túmuls d'Ain Zara.

Jutgem, finalment, que no es pot fer molta força en la presència d'elements virgilians en els textos de les inscripcions (pàgines 241-244) per deduir-ne la antiguitat, ni en la frase "per gladium indomitem okisum", que l'autor s'inclina a creure al·lusió a la persecució vandàlica (ss. V-VI), exposant aquesta hipòtesi (p. 246-253) amb molta difusió i erudició, no obstant no donar-li més valor que el d'una simple conjectura.

Sincerament desitgem la prossecució de les recerques, amb l'exploració de l'interior de les tombes, que completin la visió d'aquest interessant cementiri i forneixin dades més positives per a la seva datació.

P. BATLLE HUGUET

Volkstum und Kulturpolitik, recull de treballs ofert a G. Schreiber en el cinquantenari de la seva naixença, pub. per H. KONEN i J. P. STEFFES. Colònia, Gilde-Verlag 1932, 620 pàgs.

En el període comprès entre les dues revolucions alemanyes, la socialista i la nacionalista, ha estat un principi director d'un dels grups (el "Zentrum") dirigents de la política del Reich el de des-

plegar una intensa política cultural, per tal de reguanyar per mitjà d'ambaixades espirituals i culturals les posicions i les amistats perdudes. La ciència alemanya passà una crisi profunda, superada solament amb els sacrificis dels grans industrials i amb el concurs de la "Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft". L'ànima d'aquesta orientació de la política cultural del Reich ha estat el prelat G. Schreiber, diputat al Reichstag, de la fracció del "Zentrum", i professor de la Universitat de Münster.

Unes línies del president de la "Notgemeinschaft", l'exministre Schmidt-Ott, serveixen d'introducció a aquest magnífic volum dedicat a l'eminent promotor de la ciència alemanya en l'avinentesa de complir 50 anys.

El recull, pulcrament imprès i bellament relligat, comprèn una quarantena de treballs, repartits en cinc seccions: I. *L'Estat*. — II. *Problemes d'investigació*. — III. *Política cultural*. — IV. *Tradicions populars i etnografia*. — V. *Més enllà de les fronteres* *.

Savis i investigadors de primera fila d'una dotzena de ciutats alemanyes i d'altres tantes de Suïssa, Àustria, Hongria i Txeco-

(*) Vegeu un index esquemàtic dels treballs:

I.-J. P. Steffes, Staat, Kultur und Erziehung(p. 3); E. Franzis, Staatsbürlche, volksb., weltb. Erziehung(13); Th. Grentrup, Das Ethos in neuen Völkerrecht(53). G. Erler, Der Minderheitenstaat im Lichte der Integrationslehre,(64); F. Glum, Zum Problem der Staatsautorität(76).

II.-G. Rodenwaldt, Archäologie als nat. u. internationale Wissenschaft, (91); O. Lehmann, Die Volkskunst in Internationalität(100); O. Fischer, Kunst u. Politik,(118); H. Finke, Internat. Wissenschaftsbeziehungen d. Görres-Gesellschaft,(125); M. Rothbarth, Die deutschen Gelehrten u. die intern. Wissenschaftsorganisation,(143); F. Wehling Zur Auslandkunde der Nachkriegszeit,(158); H. Koenen, Staat u. Wissenschaft,(168); W. Neuss, Die ikonogr. Wurzeln von Dürers Apokalypse.(185).

III.-A. Schulte, Regensburg... in der deutschen Geschichte,(201); K. Griewank, Aus d. Anfängen gesamtdeutscher Wissenschaftsplege,(208); A. Morsbach, Deutsche Kulturpolitik in Ausland,(237); M. Horst, Die Volksnähe der Wissenschaft,(p. 266); R. Schairer, Der Raum der Jugend und der Raum der Welt,(279); R. Hebing, Deutsche Caritas für Akademiker, (289); M. Lichter, Die deutsche Auswanderung als Gegenwartsaufgabe, (300); J. Havestadt, Holland u. die deutsche Auswanderung,(310).

IV.-A. Helbok, Durch Volksgeschichte zur Neuforn unserer Staatsgeschichte,(327); K. Meisen, Volkskunde und christliche Kultgeschichte,(358); K. A. Fellerer, Fragen um auslanddeutsche Kirchenlied. (379); W. Hagemann, Die Minderheitenfragen in der deutschen Aussenpolitik,(395).

V.-E. Winter, Bolzano als Erzieher nationaler Wiedergeburt,(409); E. Lemberg, Kulturgrenze u. Volkskunde in Böhmen,(415); J. Bleyer, Fr. Leopold Graf zu Stolberg u. Graf Franz Szechényi,(431); R. Mai, Südosteuropa u. die deutsche Kultur,(443); W. V. Zaloziecki, Gotische Baukunst in Osteuropa,(470); J. Vincke, Die Kirche in der spanischen Kulturpolitik des Mittelalters,(482); E. Wohlhaupter, Beziehungen von Recht und spanischen Volkstum,(482); E. Deissmann, Dte. kulturpolitische Kultur. bungen in England,(515); Th. Ohm, Deutschland u. die japanische Kultur, (528); Fr. W. Mohr, Deutsche Kulturpolitik in China,(548); B. Breloer, Raiffeisen-Vereine in Indien,(559); B. Kleinsmidt, Kulturarbeit unter nomadenhaften Indianern in Arizona,(567); A. Jürgens, Das Buch als Wegbereiter.(579); Bibliographit Georg Schreiber,(606-610).

lovàquia, i encara de Madrid, París, Londres i Washington contribueixen dignament a aquest merescut homenatge.

En la impossibilitat d'encabir en el curt espai que m'ha estat senyalat una nota, encara que breu, de cada un dels treballs inclosos, em limitaré a esmentar especialment els de tema hispànic.

P. Tischleder, de la Universitat de Münster, dedica un interessant estudi a les doctrines de Vitòria, ara de tanta actualitat:

1. Els Estats, segons Vitòria, no duen el seu origen a la lliure inventiva dels homes, no són creacions artificials arbitràries, són fruits de la naturalesa que va donar als homes aquesta sortida per la llur protecció i per la llur conservació.

La seva idea de l'Estat de dret natural com a síntesi entre el supernaturalisme i el materialisme és aquesta. L'autoritat de l'Estat és una cosa moral que ve de Déu, però no sobrenatural o mística. Defensa, doncs, l'autarquia jurídica de l'Estat.

2. Interessants els principis sentats sobre les relacions entre el poder de l'Estat i de l'Església. Basant-se en el dret natural, sap trobar el terme just entre les teories extremes.

3. La importància del dret natural per al dret i per la política colonials és senyalada per Vitòria, el qual refusa l'imperialisme colonial, el missionisme abrandat; ni es pot desposseir els indígenes de les riqueses pròpies, ni dels llurs drets polítics, ni de la religió llur.

El jove hispanista J. Vincke, el primer coneixedor de les relacions entre l'Església i l'Estat a Espanya, assenyalava en altre treball les grans activitats que van tenir l'Orde benedictí en la colonització, els ordes medicants que vivien en les ciutats actuant de consellers de reis i d'inquisidors, i sobretot la seva activitat cultural en els camps de la teologia, filosofia, en les traduccions, creació de càtedres, edificació d'esglésies, pintura de retaules, etc.

Les manifestacions populars del dret en la poesia, en l'art i en les tradicions del poble a Espanya són estudiades en l'article d'un altre amic del nostre país, el jurista E. Wohlhaupter. Extreu dels furs de Navarra una sèrie de càstigs imposats al lladre, al qui trenca la treva, les penes als clergues indignes i altres càstigs i curiosos costums font de dret, com l'òscul de prometatge. Assenyalava en la poesia popular *la venganza del honor* amb textos de Lope de Vega, la referència a les corts d'amor, al consistori d'amor de R. Llull, i, en l'art, recorda una taula de Ribera. En el capítol dedicat al dret i les tradicions populars esmenta les pràctiques dels flagellants, dels penitents en les processons de Setmana Santa; càstigs curiosos donats als lladregots, com el fer-los estar tres dies de festa unes hores a la porta de l'església amb els objectes robats.

El volum acaba amb una nodrida bibliografia de l'homenatjat i amb un copiós índex de matèries.

A. GRIERA